

HABITATUL RURAL DE SEC. III/IV - VII/VIII DIN SPAȚIUL ACTUAL ROMÂNESC. METODOLOGIA CERCETĂRII (I)

Adrian Bejan

Descoperirile arheologice (cercetări sistematice sau de teren - periegeze) reprezintă principala sursă de informare (alături de izvoarele documentare, mai modeste), care conturează modul de viață al populației din spațiul fostei Dacii preromane și organizarea sa după retragerea aureliană și până în sec. VII/VIII d.Hr.¹. Pentru acest interval de timp se particularizează și în ceea ce privește evoluția habitatului rural două direcții, cuprinzând atât elemente de continuitate cât și de discontinuitate:

a) Evoluția distinctă, zonală, în cadrul aceleiași perioade

În funcție de condițiile concrete, apar particularități zonale, distingându-se habitatul rural din Banat, din Transilvania fostei provincii, din zona *limes*-ului dunărean (Oltenia și Câmpia Dunării) și din zonele neintegrate provinciei romane - dacii liberi. (Nu includem în discuție Dobrogea, teritoriul făcând parte din imperiu până în sec. VII. d.Hr.).

b) Evoluția în cadrul aceleiași zone pe parcursul mai multor secole

În sec. III/IV - VII/VIII se constată modificări de cultură materială și spirituală de la o etapă la alta, dictate de condițiile istorice diferite fiecărei epoci. Dincolo de particularitățile menționate, rezultă o evoluție tipologică comună a așezărilor rurale (habitatul rural) a spațiului menționat (Dacia preromană), permițând surprinderea unor elemente de continuitate între secolele III/IV - VII/VIII.

Reprezentarea așezărilor rurale de sec. III/IV - VII/VIII din spațiul fostei Dacii preromane și interpretarea științifică a datelor impune ca metodă de lucru stabilirea următoarelor obiective majore:

I. Realizarea fișei tip de așezare rurală (sec. III/IV - VII/VIII).

II. Repertoriizarea descoperirilor, pe zone și cronologic (sec. III-IV, V-VII, VII-VIII).

III. Selectarea așezărilor reprezentative și a celor specifice.

Așezări reprezentative - stabilite în funcție de zonă și interval cronologic,

caracterul lor fiind dat atât de amploarea cercetării cât și de rezultatele obținute.

Așezări specifice - așezări care prezintă anumite particularități care pot fi generalizate pentru întregul lot cercetat: centre de olărit centre metalurgice etc.

IV. Inventare arheologice.

V. Stabilirea tipologiei habitatului rural de sec. III/IV - VII/VIII din spațiul Daciei preromane.

I. Fișa tip de așezare rurală (sec. III/IV - VII/VIII)

Se întocmesc în cazul așezărilor unde s-au executat cercetări arheologice sistematice (campanii de săpături arheologice ori cel puțin săpături de salvare).

Generalități

A. Numele actual al localității

Numele punctului arheologic

Relieful zonei - câmpie (luncă), deal, munte

Sursă de apă în zonă

Condiții de acces actuale spre așezare

B. Datarea așezării

Dimensiunile așezării

Numărul de așezări (puncte arheologice),

din aceeași perioadă pe raza localității

Alte obiective arheologice în zonă

a). Contemporane cu așezarea; (fortificații, necropolă, tezaure, descoperiri monetare izolate)

b). din alte epoci

Specificitatea așezării

Posibilități de atribuire etnică a așezării

Aria de cultură materială

Modalități de cercetare

– Cercetări de suprafață (de teren)

– Săpături de salvare

– Cercetări arheologice sistematice

Condiții de habitat

Tipul de locuință: - bordei, semibordei,

locuință de suprafață

Caracteristicile locuințelor:

– Dimensiuni, nr. de încăperi

- Materialul și tehnica de construcție
- Amenajări interioare
- instalații de foc interioare locuinței
- amenajarea intrării
- tipul acoperișului
- inventare - enumerare succintă

Anexe gospodărești:

- cuptoare exterioare locuințelor (vetre menajere)
- cuptoare pentru pâine
- gropi de provizii
- gropi menajere

Ateliere: - Cuptoare de olar

- Materiale de construcții (cărămizi, țigle, etc.)
- Cuptoare de redus minereu
- Fierării, prelucrarea metalelor prețioase și neferoase
- Atelier de țesut, greutate de război de țesut
- Atelier de prelucrare a lemnului (tâmplărie, dulgherie)
- Atelier de prelucrat osul
- Atelier de sticlărie

Fântâni:

Locuri de cult:

Morminte în așezare:

Elemente de sistematizare a așezării:

Distanța între locuințe

Departajarea locuințelor (șanț despărțitor)

Grup de locuințe cu caracter special (zonă de ateliere, etc.)

Diferențieri sociale în organizarea habitatului

Locuințe cu inventare speciale, de prestigiu social

Elemente de fortificare

Tipul de organizare a așezării:

- așezări răsfirate;
- restrânse;
- întinzându-se de-a lungul unui curs de apă.

I n v e n t a r e

Ceramică:

- la roată rapidă – locală, cenușie
cărămizie
- de import
- *terra sigillata*
- lucrată la roată înceată

- lucrată manual
- tipuri (forme) ceramice
- decorul ceramicii
- alte obiecte din ceramică

Unelte și obiecte uzuale din metal:

- unelte agricole
- obiecte de metal din gospodărie
- vase metal sau părți metalice ale unor vase

Obiecte de port și podoabe

Arme

Piese de harnașament

Obiecte din os

Obiecte din sticlă

Inventare speciale

- piatră de râșniță
- tuburi suflante
- cărămizi, fragmente țiglă
- elemente de arhitectură, decorație murală
- inscripții
- statuete (lut, metal) și alte obiecte de artă
- obiecte din piatră prelucrată
- fusaiole
- zguri metalice
- monede izolate în așezare
- tezaure în așezare

Oase de animale:

- domestice
- sălbatice
- păsări, ouă de păsări
- pește.

II. Repertorierea descoperirilor

Există astăzi repertorii arheologice zonale² și naționale³ care ușurează cercetarea. Revizuirea lor prin prisma fișei de așezare completează datele privitoare habitatului rural pe zone și intervale cronologice restrânse. Exemplificarea cea mai edificatoare este în cazul așezărilor rurale de sec. II/III - IV din Banat, mai amplu cercetate în ultimele două decenii:

Habitatul rural din Banat în sec. II/III - IV

I. Contextul cercetării

II. Date privind aşezarea

III. Aşezări reprezentative şi specificul lor

IV. Organizarea habitatului. Aspecte de cultură materială şi spirituală.

I. Contextul cercetării: - reflectă stadiul actual evolutiv al cercetărilor.

a) Semnalarea arheologică. Repertorierea cea mai recentă⁴ a acestor obiective arheologice indică 455 aşezări rurale în perimetrul a 188 localităţi actuale din Banatul istoric, fără zona oraşului Szeged.

b) Repartiţia pe localităţi actuale a descoperirilor

	Nr. de localităţi	Total semnalări
Localităţi cu o singură aşezare semnalată	104	104
Localităţi cu două aşezări semnalate	31	62
Localităţi cu trei aşezări semnalate	17	51
Localităţi cu patru aşezări semnalate	10	40
Localităţi cu cinci aşezări semnalate	9	45
Localităţi cu şase aşezări semnalate	4	24
Localităţi cu şapte aşezări semnalate	1	9
Localităţi cu zece aşezări semnalate	2	20
Localităţi cu peste zece aşezări semnalate	3	48
		Alibunar 11, Biled 19, Gătaia 18
Total	188 localităţi	455 aşezări demolate semnalate

Unele aşezări sunt atestate indirect prin descoperirea în zonă a unor tezaure (Baziaş, Băile Herculane, Birz, Borlova, Cruşeviţa, Dalboşet, Jamu Mare, Radimna), a unor morminte (Saravale), prin ceramică provenind din zonă (Checea, Comloşul Mare, Jebel, Lenauheim, Moldoviţa, Uliuc), fragmente de răşniţă (Dejan), monede şi ceramică (Deta).

Ca repartiţie geografică, se detaşează distinct (reflectând şi orientarea cercetării) două zone intens locuite: vestul Câmpiei Bănăţene (cuprins între râurile Tisa, Mureş şi Timiş) şi Banatul de Sud cu Clisura Dunării, cuprins între Bârzava, cursul inferior al Timişului şi Dunăre.

c) Natura şi amploarea cercetării

Majoritatea sunt cercetări de suprafaţă (periegheze), efectuate de

specialiștii muzeelor din zonă: Timișoara, Lugoj, Reșița, Caransebeș, Pančevo, Vârșeț. Prin săpături arheologice sistematice sau sondaje arheologice de salvare s-au cercetat în jur de 30 de așezări. Se remarcă cercetările din cadrul proiectului efectuat pentru Schela de Extracție Șandra (1988) de către Muzeul Banatului Timișoara⁵. S-au efectuat cercetări sistematice (sondaje și campanii de săpătură) în localitățile: Arad - punctul Ceala (jud. Arad)⁶, Becej (Serbia)⁷, Berzovia (CS)⁸, Cenad (TM)⁹, Criciova (TM)¹⁰, Dolovo (Serbia)¹¹, Fizeș (TM)¹², Foeni (TM)¹³, Grădinari (CS)¹⁴, Gornea (CS)¹⁵, Hodoni - punctul Pustă (TM)¹⁶, Iabuko (Serbia)¹⁷, Ilidia - punctul La Funii (CS)¹⁸, Jabăr (TM)¹⁹, Jupa (CS)²⁰, Mehadia (CS)²¹, Moldova Veche (CS)²², Orsova (MH)²³, Pančevo (Serbia)²⁴, Pojejena (CS)²⁵, Reșița - Dealul Cioara (CS)²⁶, Satchinez (TM)²⁷, Sacoșu Mare (TM)²⁸, Stara Palanka (Serbia)²⁹, Subotița (Serbia)³⁰, Șoșdea (CS)³¹, Timișoara - punctele Cioreni³² și Freidorf³³, Vârșeț (Serbia)³⁴.

II. Date despre așezare

a) Dimensiunile așezărilor

- În majoritatea cazurilor, sunt neprecizate.
- prezentări incerte: urme de așezare, așezarea întinsă, de mari proporții.
- indicarea perimetrului: 1500 m suprafață (Biled); suprafața de 2 ha (Visag), așezare pe cinci ha (Gătaia).
- Limite aproximative.

Se pot distinge trei categorii:

<u>Așezări mici:</u>	între 2500 și 10000 m ² (cu laturile între 50 x 50 m până la 100 x 100 m. Sunt șapte așezări, cea mai mare datată în sec. II-IV.
<u>Așezări mijlocii:</u>	între 15000 și 30000 m ² , cu laturile cuprinse între 150 x 100 m și 300 x 100 m, cu variante între 150 x 150; 150 x 200; 250 x 100. Sunt 15 așezări, din care trei de sec. II-IV.
<u>Așezări mari:</u>	între 40000 - 250000 m ² , cu laturile cuprinse între 100 x 400 m - 500 x 500 m (cu variante). Sunt 14 așezări, din care șapte de sec. II-IV.

b) Relația spațială dintre așezările aceleiași zone (localitate actuală)

- Localitățile cu mai multe puncte de descoperire conțin cel puțin o așezare mare.
- Relația dintre așezările apropiate este:
 - 1) înșirate de-a lungul văii.
 - 2) în apropiere una de cealaltă în funcție de un punct cardinal.
 - 3) se indică distanța aproximativă între așezări (la 500 de metri distantă una de alta).

4) plasarea pe harta localităților actuale a punctelor arheologice.

c) Cronologia așezărilor

Criteriul general de datare este pe bază de ceramică cenușie de sec. III-IV, fără alte specificații. Mai rar, cronologia se fixează pe bază de monedă (monede) descoperite în așezare (zonă) sau obiecte de metal (fibule îndeosebi), fragmente de *terra sigillata*.

Din cele 455 de așezări, 99 sunt datate de cercetători în secolele II-IV, având drept criterii: prezența ceramicii roșii romane, fragmentele de *terra sigillata*, a ceramicii de tradiție dacică, a fibulelor databile în sec. II-III, a monedelor romane din perioada provinciei.

Caracteristic pentru așezările de sec. II-IV: - În majoritatea cazurilor, în localitățile cu mai multe așezări din diferite perioade istorice sunt cele mai mari în zonă.

d) Atribuirea etnică

- așezări daco-romane (cercetarea românească)
- așezări de tip sarmatic (cercetarea maghiară, sârbească)

e) Specificații particulare

1) *Dezvoltarea lor în apropierea unor așezări cu caracter urban provincial* : Tibiscum, Dierna.

2) *Aflate în apropierea unor fortificații*: Gornea - cetate romană târzie, sec. III-IV; Mehadia - castrul reutilizat într-o epocă romană târzie; Pančevo - fortificație de tip *quadriburgium*; Pojejena - castrul roman; Stara Palanka - fortificație romană de tip *quadriburgium*, datată de la Constantin cel Mare până în sec. V (454 d.Hr.).

3) *Necropole sau morminte în zonă*: - o necropolă alături de așezare (Dolovo); mormânt în urnă cu capac, incinerare, copil de 2 ani, alături de semințe, descoperit în hotarul satului actual Vrăniuț; inventar de mormânt descoperit la Saravale: mormânt la Sănnicolau Mare - punctul Seliște.

4) *Descoperiri monetare în zonă sau în așezare*. Conform hărții publicate³⁵, sunt 77 descoperiri monetare de sec. III-IV, 52 descoperiri izolate și 30 tezaure.

5) *Centre metalurgice*: - zgura metaliferă s-a descoperit aproape în fiecare așezare. În zona minieră din sudul Banatului sunt numeroase urmele de reducere și prelucrare a metalului³⁶.

6) *Centre de olărie*: - În șapte așezări s-au descoperit cuptoare de olar: Arad - Ceala, Dolovo, Dragșina, Banatska Karlovak, Grădinari, Jabuka, Hodoni. Se remarcă așezarea de la Grădinari, ca un important centru de olărit în zonă.

III. Așezări reprezentative

Grădinari - Seliște³⁷ (Greoni-Hârboace) - județul Caraș-Severin

Comuna Grădinari este situată în zona de contact dintre Câmpia joasă a râului Caraș și ultimele terminații ale munților Aninei și Dognecei.

Cercetări arheologice au fost întreprinse între anii 1936-1964 în hotarul satului Greoni în punctul "Hârboace". Între anii 1985-1986 săpăturile arheologice au fost reluate, acestea având caracter de salvare. În punctul *Hârboace* au fost cercetate două locuințe, care pe baza materialului ceramic recuperat sunt databile între secolele III-IV d. Hr. În punctul Seliște s-au descoperit alte patru locuințe și trei sau patru cuptoare de ars ceramică.

Locuința 1 (L_1), cu dimensiuni neprecizate, este o locuință de suprafață cu dimensiunile stabilite pe baza chirpiciului prăbușit peste materialul arheologic existent. Materialul ceramic rezultat este din pasta cenușie fină. Peste depunerea de material arheologic au fost evidențiate urmele carbonizate ale unei bârne de lemn provenite din acoperișul locuinței.

Locuința 2 (L_2) are plan patrulater, cu colturile rotunjite, cu dimensiunile de 2,80 x 2,60 m. Locuința este de suprafață, adâncită la 0,60 m de la nivelul antic de călcare. Ambele construcții (L_1 și L_2) au fost executate din bârne, din interiorul lor prevalându-se un bogat material ceramic fragmentar și întregibil, executat la roată, dintr-o pastă cenușie, fină, zgrunțuroasă. Sfârșitul locuirii a fost violent, fapt relevat de stratul de arsură din locuințe și resturile bârnelor carbonizate.

Locuința 3 (L_3) are formă dreptunghiulară, dimensiuni de 3 x 2 m. Locuința aparține tipului de suprafață, ușor adâncită în pământ. Pe lângă ceramica cenușie fină fragmentară, s-a descoperit și o monedă de bronz de la Gordianus III (238 - 244 d.Hr.).

Locuința 4 (L_4), are formă dreptunghiulară, cu dimensiunile 3,60 x 2,20 m, cu colturile rotunjite, adâncă de 0,25 m sub nivelul actual. Groapa locuinței are pereți ușor oblici. În colțul de sud-vest s-a descoperit o vatră cu diametrul de 1 m, construită din lut galben pe un pat de pietricele, peste care s-a aplicat un strat de lipitură, de culoare brun-cărmizie. În colțul opus, la 0,80 m s-a conturat o groapă menajeră. Complexul se adâncește până la 1,10 m de la suprafața solului.

Locuința 5 (L_5) a fost surprinsă la 2,50 m sud de L_4 și are dimensiunile de 2,85 x 2,50 m. Are formă patrulateră, colțurile rotunjite. Fundul ei se află la 0,90 m fata de suprafața solului. S-au păstrat urmele unei vetre construită din trei pietre alungite, dispuse în forma literei "U". Materialul arheologic rezultat din locuință este mult mai sărac în comparație cu cel din L_4 . Fragmentele ceramice provin de la vase lucrate la roată, din pastă fină și semifină, de culoare cenușie și roșie cărmizie și fragmente de vase

confectionate cu mâna, de culoare brun negricioasă.

Locuința 6 (L_6) este situată la 0,40 m fata de nivelul actual. Inventarul constă din ceramică cenușie cu decorul incizat, profilat sau lustruit. Au mai fost descoperite două lame din fier, provenind de la cuțite de mici dimensiuni, o verigă din fier, un amnar, o piesă din fier de formă trapezoidală, obiecte de bronz (fragment de verigă, o plăcută arcuită), trei fusaiole și o fibulă cu capul în "T".

La 25 m nord de L_4 și L_5 au fost cercetate trei cuptoare de ars ceramică. Cuptoarele sunt de tipul celor cu perete median și o singură gură de foc, cu grătar circular (cuptorul 2 are grătarul oval). Cuptoarele sunt dispuse în jurul unei singure gropi de lucru.

Au fost săpate și dezafectate două gropi aparținând acestui complex de cuptoare, una dintre ele constituind groapa de lucru comună pentru cele trei instalații. În groapă s-a găsit și o monedă ce pare a fi emisă de Claudius II Gothicus (268-270), alături de fragmente ceramice. Cealaltă groapă a fost săpată în spatele cuptoarelor 1 și 2. În interior s-au găsit numeroase oase, fragmente ceramice reprezentând porțiuni din pereții unor vase. Groapa a fost utilizată pentru depozitarea resturilor și rebuturilor ceramice provenind din procesul de producție.

Ceramica se grupează (după modul de confectionare) în ceramică lucrată la roată (95%) și ceramică lucrată cu mâna (5%). Pasta este fină dar zgrunțuroasă. Ceramica lucrată cu mână are pasta cu nisip și pietricele în compoziție, pereții vaselor sunt mai groși. Culoarea variază și ea în funcție de arderea vaselor, de la roșie cărămidie la cenușie sau cenușiu negricioasă. Atât în locuințe cât și în gropile cuptoarelor predomină ceramica cenușie. În totalitatea ei, ceramica este de bună tradiție romană provincială, predominând castroanele de diverse mărimi, oalele, cămile și mai puțin ulcioarele. Ornamentul se compune din nervuri profilate, linii incizate, benzi vălurite sau în rețea. Pe ceramica lucrată cu mâna, ornamentul predominant este brăul alveolat, dispus pe diametrul maxim al vasului.

Locuirea din punctul *Seliște* are un singur nivel și nu suprapune complexe aparținând altor epoci. Pereții locuințelor sunt de nuiel peste care s-a aplicat un strat de lut bine întins. Tipul de locuință în această așezare este, în zona cercetată, cel de suprafață. Continuitatea de locuire în prima jumătate a secolului IV este sugerată de descoperirea întâmplătoare a două monede mărunte de bronz (*folles*) de la Constantius II, găsite în perimetrul așezării.

Hodoni - Pustă³⁸ (județul Timiș)

Satul Hodoni (comuna Satchinez, județul Timiș) se află în partea de nord a Banatului, la cca. 25 km distanță de municipiul Timișoara.

Pe platoul "Pustă" se suprapun două așezări de mari proporții, una din epoca bronzului, cu nucleu fortificat iar a doua așezare, deschisă, databilă în

secolele III-IV d.Hr. Din așezarea de secolele III-IV s-au degajat 11 locuințe, 16 gropi de provizii, 7 gropi menajere, 5 cuptoare exterioare locuințelor, 1 cuptor interior unei locuințe.

Locuințele sunt în general patrulate, cu colturile rotunjite. Cele zece bordeie au adâncimea medie de 1,50 m de la nivelul de călcare actual, stratul de cultură coborând în așezare până la adâncimea de 0,70 - 0,80 m.

Locuința de suprafață se particularizează doar prin cantitatea mare de ceramică din interiorul său, ea nedepășind 0,40 m adâncime.

Locuința 1 (L_1) este un bordei distrus parțial, cu dimensiunile 4,20 x 2 m. Are două încăperi, de 2 m lungime fiecare, despărțite de un perete de pământ cruțat de 0,20 - 0,25 m. În a doua încăpere, în colțul sud-vestic, se află vatra, ovală, cu axele 1,20 x 1 m.

Locuința 2 (L_2) este un bordei distrus în totalitate, surprins doar în profilul șanțului de evacuare. Are două încăperi, cu lungimea totală de 4 m.

Locuința 3 (L_3) este o locuință cu două faze de folosință. În prima fază are formă trapezoidală. Pe latura estică se află vatra, scobită în perete și adâncită în pământ, dimensiunile bordeiului fiind pe axe de 3,20 x 2,50 m. În a doua fază de locuire are formă dreptunghiulară, păstrând aceeași vatră și laturile de 3,60 x 2 m. Adâncimea locuinței în faza 1 este de 1,50-1,60 m, iar în faza a doua este de 1,30-1,40 m.

Locuința 4 (L_4) este un bordei adâncit până la 0,90 m. Dimensiunile de 3,50 x 3,50 m. În colțul de sud-est sunt urme de vatră.

Locuința 5 (L_5) este o locuință de suprafață cu dimensiunile aproximative de 6 x 4 m, probabil cu două încăperi, fără urme de vatră sau cuptor.

Locuința 6 (L_6) este un bordei, distrus parțial, cu dimensiuni de 4,60 x 3 m. Spre colțul sud-vestic sunt urme de vatră.

Locuințele 7 și 8 (L_7 și L_8) au dimensiunile de 3,80 x 2,90 m respectiv 3,80 x 2,60 m.

Locuința 9 (L_9) este un bordei distrus parțial cu dimensiunile păstrate de 3,70 x 1,10 m. Avea două încăperi, urme de vatră pe latura vestică.

Locuința 10 (L_{10}) era de dimensiuni reduse: 2,40 x 1,50 m, nu prezintă vatră de foc, avea în umplutura gropii numeroase bucăți de zgură. Probabil că a fost anexa sau depozitul unui atelier aflat în apropiere.

Locuința 11 (L_{11}) este reprezentată de colțul de nord al unui bordei distrus.

Gropile de provizii sunt de diferite forme și dimensiuni, la majoritatea dintre ele s-au găsit gropi de pari și de stâlpi pe care se sprijinea acoperișul. S-a stabilit tipologia acestor gropi în funcție de forma pe care o aveau în profil: gropi cilindrice, circulare, în formă de clopot și tronconice.

Gropile menajere sunt reprezentate de șapte gropi de mici dimensiuni, circulare sau ovale, în medie cu 1,50 m diametru, de mică adâncime și cu

fundul puternic albiat. Umplutura constă din fragmente ceramice mărunte și oase de animale fragmentare, uneori cenușă.

Cuptoare și vetre. S-a descoperit un cuptor de olar, de tipul cuptorului cu grătar, de formă aproape rotundă, diametrul aproximativ de 1,70 m. S-a mai descoperit parțial, un cuptor pentru copt pâine, de formă dreptunghiulară ce coboară în pantă pe axa longitudinală și cuptor menajer aflat în interiorul L₁.

Vetrele sunt de formă ovală sau circulară. O vatră ovală de mari dimensiuni, supraînălțată, cu axele de 2,80 x 2 m, a aparținut probabil unui cuptor exterior locuinței.

Materialul arheologic recuperat din așezare este ceramica, de două categorii: *lucrată cu mâna*, din pastă grosieră, cenușiu cărămizie și prost arsă, aparținând unor vase de tipul oalei - borcan și *lucrată la roată* din pastă fină, cenușie, aparținând unor chiupuri de mici dimensiuni, oale și străchini, iar într-o cantitate mai mică ceramică roșie, fină aparținând unor chiupuri de mici dimensiuni. La aceasta se adaugă numeroase fragmente de oase de animale și câteva obiecte mărunte de bronz.

Așezarea de la Hodoni - Pustă aparține unei comunități de agricultori. Alături de agricultură și creșterea animalelor (a vitelor) ca ocupații principale, se constată dovezi de practicare a meșteșugurilor: olăritul (cuptorul de olar), reducerea și prelucrarea metalelor (cantitatea mare de zgură din locuința descoperită). Cele câteva fragmente de *terra sigillata*, ca și fibula, sunt produse ale lumii romane, însușite prin schimb de către membrii colectivității de aici.

Cronologia așezării este înlesnită de apariția fibulei de fier din secolul III d.Hr., și a unui fragment de monedă provenind de la împăratul Traianus Decius (249-251). Dimensiunile mari ale așezării atestă existența ei îndelungată, pe parcursul secolului III, prelungindu-se și în secolul al IV-lea d.Hr.

Moldova Veche - Vinograda Vlaskicrai³⁹

Au fost cercetate un număr de cinci locuințe, una (notată L₃) este datată în secolele VIII-IX. Toate locuințele apar la 0,25 m de nivelul actual al solului.

Locuința 1 (L₁). Fragmentele de chirpici au scos în evidență conturul gropii, cu dimensiunile 4,60 x 3,40 m, de formă rectangulară, cu fundul albiat spre centru ajungând până la 0,80 m. A fost surprinsă o vatră ovală de dimensiuni 0,80 x 1,10 m. Era construită din lut galben, pe un pat de pietricele de râu, peste care s-a aplicat un strat de lipitură, de culoare brun cărămizie, dură până la vitrifiere. Lângă vatră a apărut o groapă de 0,80 m diametrul gurii, adâncimea de 0,90 m față de nivelul locuinței în care s-au găsit fragmentele ceramice și oase de animale. A doua groapă este amplasată la 0,40 m de latura de sud-vest a locuinței cu dimensiunile 1,25 x 1,40 x 1,10 m și conținea resturi ceramice, cărbune, bucăți de perete ars și

un important lot faunistic. Probabil groapa a fost depozit de alimente.

Din stratul de umplutură al gropii a rezultat un bogat material arheologic constând în ceramică de uz comun, fină cenușie, zgrunțuroasă cenușie lucrată la roată sau, mai rar, cu glazură verde deschis.

Alte obiecte descoperite: fusaiole din pastă fină cenușie sau zgrunțuroasă brună de formă bitronconică sau rotundă, un pieptene de os de tip bipen, o verigă de fier și un cuțit de fier. În locuință s-au mai găsit trei monede: una de la Marcus Aurelius pentru Antoninus Pius și alte două, din bronz, databile în secolul al IV-lea.

Locuința 2 (L_2) a apărut la 0,35 m adâncime. Este orientată sud-vest - nord-est, de plan patrulater cu colțurile rotunjite, de dimensiuni 2,50 x 2,20 m. În centrul încăperii a fost dezvelită o vatră construită din pietre late și fragmente de cărămizi romane, de formă pătrată, cu laturile de 0,50 x 0,50 m. O a doua vatră construită din lut galben, pe un pat de pietriș, a fost evidențiată la 4,80 m. de locuință. De pe lipitura aproape vitrificată s-au recoltat fragmente ceramice din pastă semifină de culoare brună și brun-negricioasă. Alte obiecte descoperite au fost: un cuțit cu lama curbată în interior, un vârf de fier cu orificiu de prindere (de la o șa), o fibulă de fier de tipul balama și trei monede de bronz, un *follis* de la Constantius II(347-348 și 355-361) și o monedă de la Traianus Decius(249-251).

Locuința 4(L_4), evidențiată la 0,40 m. de nivelul actual, de formă ovală, cu dimensiunile de 4,60 x 2,80 m. Lângă latura nord-vestică a fost descoperit un cuptor de copt pâine orientat est-vest, de formă rotundă cu dimensiunile de 1 x 1,15 m. Conturul lui apare la 0,35 m. față de nivelul actual. Vatra păstrată intactă, de culoare albăstruie-cenușie și aspect vitrificat, se află la 0,50 m. În dreptul acesteia s-a descoperit lama unui cuțit de fier, urme de cenușă și cărbune, păstrată pe o înălțime de 20 cm., cu grosimea peretelui de 1,5-2 cm. Pe latura de sud-vest, la 0,60 m. adâncime, a fost dezvelită o vatră deschisă, de formă rotundă, cu diametrul de un metru, având aceeași tehnică de construcție ca cele din L_1 și L_2 . Lângă vatră s-a conturat o groapă ovală, cu diametrul gurii de 1,20 m., adâncă de 1,80 m. față de solul actual. Groapa cuprinde resturi ceramice, cărbune, etc. Groapa și locuința sunt contemporane, groapa era utilizată pentru depozitarea și păstrarea alimentelor, gura ei fiind acoperită de un chepeng de lemn. Alături de ceramică s-au descoperit: o fibulă de bronz cu picior simplu îndoit, un fragment de lorică de bronz, cataramă, cuțite de fier și patru monede de bronz: un *follis* de la Constantius I(320) și Constantius II(două din anii 347-348 și una din anii 351-355).

Locuința 5 (L_5) a fost dezvelită la 4,80 m de L_4 , la adâncimea de 0,40 m de nivelul actual și are un plan dreptunghiular, cu dimensiuni de 3,45 x 4,20 m. Fundul locuinței se afla la 0,75 m. În centru s-a descoperit o vatră cu diametrul de 0,70 m. spre colțul de nord-vest fundul apare albiat de la 0,75 m la 1 m. În colțul

de sud-est a fost conturată o groapă cu diametrul de 0,75 m și se adâncește până la 0,45 m sub nivelul de călcare al locuinței. Alături de ceramică s-a descoperit și un interesant inventar metalic: cataramă de bronz, fibulă de fier, un cuțit de fier, trei fusaiole din pastă fină și trei monede de bronz, un *follis* de la Constantius II (347-348), un *follis* de la Iulian Apostatul (355-361) și un denar de la Hadrian.

Analiza materialului faunistic prelevat atestă existența în așezare a mamiferelor mari, șase specii domestice și patru sălbatice, predominând bovinele, apoi ovi-caprinele, suinele, equideele, canidele (cerbul), patru câprioare și trei mistreți, la care se adaugă găinile ca păsări de curte.

Din perimetrul așezării s-a descoperit ceramica din pasta fină de culoare cenușie închisă, două sape de fier cu lame în forme de scut, o seceră de fier de 33 cm, o teslă de fier, un topor și o foarfecă de fier, cârlig de undiță (două bucăți), vârfuri de lance și sulită, cuțit de fier, o fibulă de bronz cu capete în formă de bulb de ceapă realizată prin turnare.

Locuirea din punctul *Vinograda-Vlaskicrai* nu suprapune, sub raport stratigrafic, complexe aparținând altor epoci. Preponderența materialului faunistic din speciile domestice, comparativ cu cele sălbatice, indică faptul că așezarea este stabilă, și are o economie internă axată pe agricultură și creșterea animalelor, ca resursă alimentară de bază cât și ca element auxiliar în activitățile gospodărești, agricole și de negoț. Pe lângă creșterea animalelor și agricultură, locuitorii așezării aveau și alte ocupații: vânătoarea constituia o ocupație bine conturată. Aceasta avea ca scop procurarea unor materii prime (piei, blănuri, corn) și suplimentarea necesarului de hrană (carne) al așezării.

Prelucrarea lemnului este ilustrată prin inventarul specific (teslă, topor, țapină, cuțite), fiind una din îndeletnicirile importante deoarece furniza produse finite necesare la construcții, mai ales că materia primă se găsea din abundență și la îndemână în zona din imediata vecinătate a locuirii.

Olăritul era un alt meșteșug ce furniza o gamă relativ extinsă de recipiente și vase, utilizate la prepararea și conservarea hranei. După compoziția pastei, culoare, formă, decor, ceramica provenită din așezare prezintă caracteristicile olăriei provinciale romane și romane târzii.

Prelucrarea fierului este documentată arheologic prin varietatea pieselor de fier, de proveniență locală cuprinzând unelte, arme și podoabe, precum și fragmente de zgură și metal topit.

Practicarea unor meșteșuguri casnice, ca de pildă torsul, este ilustrată de numărul mare de fusaiole, foarfeci, ace, cuțite.

Din locuințe provin 13 monede dintre care 10 din secolul IV d.Hr., emise între 320-361 d.Hr. (Constantius, Constans, Constantius II, Iulian Apostatul). În zona așezării s-au mai descoperit întâmplător 24 de monede și un tezaur recuperat parțial, compus din 116 piese din secolul al IV-lea d.Hr., cu monede emise între 305-361.

De remarcat numărul mare de monede imperiale descoperite în zona Pescari - Moldova Veche - Pojejena. Referitor la acest spațiu dunărean, istoriografia este unanim de acord că întreaga zonă a fost controlată și stăpânită de Imperiul roman, pe tot parcursul secolelor III-IV d.Hr. În acest context se încadrează și așezarea romană târzie de la Moldova-Veche, începuturile sale pot fi plasate la mijlocul secolului III, maxima înflorire cunoscând-o la mijlocul secolului al IV-lea d.Hr.

Materialul arheologic prezentat, fibulele și pieptenele bipen, coroborate cu datele stratigrafice de la Gornea-Cetate și Gornea-Căunița de Sus sunt dovezi certe ale comunității de locuire la sfârșitul secolului IV și începutul secolului V.

Timișoara - Cioreni⁴⁰

Pe lotul experimental al Universității Agronomice din Timișoara în anul 1980 a fost identificată o întinsă așezare daco-romană, cercetată în anii 1981-1982. S-au degajat cinci locuințe, două gropi de provizii și o fântână.

Locuințele sunt de tip bordei, dreptunghiulare, având caracteristic: $L_1 = 3,30 \times 2,50$ m, adâncime 0,80-0,90 m. În peretele de vest - urme de vatră.

L_2 - degajat parțial, $4,20 \times 3$ m, urmele vetrei sunt tot pe latura vestică.

L_3 - $4 \times 3,75$ m. Adâncime 0,50 m. Urme de stâlpi din lemn pe laturile de est și vest și ale stâlpului central (0,50 m diametru) pentru susținerea acoperișului. Fără urme de vatră. Intrarea spre colțul de S-E.

L_4 - $2,75 \times 2,50$ m. Păstrează urma stâlpului central înconjurat de stâlpi care-l sprijină. Fără urme de vatră.

L_5 - locuință cu trei nivele de refacere, în ultima având două încăperi. Fiecare nivel era marcat printr-o refacere realizată prin lipitură de lut cca. 1-3 cm. Adâncimea 1,30 primul nivel, 0,80 - ultima refacere.

Locuințele par a fi dispuse în șiruri, cu un spațiu de 15-20 m între ele.

Cele două gropi de provizii au pereții arși în prealabil și în parte prăbușiți. Prima este în formă de căldare, a doua în formă de pară.

În nivelul superior al fântânii (0,40 - 0,50 m) a apărut ceramică, chirpici, mic cuțit de fier, creuzet fragmentar, zgură metaliferă, câteva mărgelile din sticlă, lut și carneol. Între 0,50-0,90 m, într-un strat dens de pământ afânat, s-au găsit bucăți din lemn ars și ceramică lucrată cu mâna reprezentând 61% din total. Este de două categorii (sub raportul pastei): una de factură mai grosieră, arsă până la negru în profil și gălbuie în exterior, cealaltă maroniu - roșcată, din pastă mai densă, având ca degresant pietricele. Formele tipice: oală-borcan, cești, strecurătoare.

Ceramica lucrată la roată cuprinde: ceramică cenușie cu aspect zgrunțuros (21%), ceramică cenușie fină cu decor lustruit (15%), ceramică roșie provincială romană (3%). Forme tipice: chiupuri, străchini, cănițe (pentru ceramică cenușie), ulcioare, oale, străchini cu forme tipice pentru

sec. II-III în cazul ceramicii roșii.

Ustensile gospodărești - o cutie fragmentară și mici fragmente de rășniță de tip roman, din tuf vulcanic.

Piese din metal - un cuțit din fier fragmentar și o fibulă din bronz, de tipul fibulelor cu picior întors pe dedesubt, piesă databilă între sfârșitul sec. II și începutul sec. III.

Mărgele - zece la număr, din lut (1), sticlă (7), chihlimbar (1), carneol (1). Tipologic caracteristice pentru sec. III, cea din carneol databilă în sec. III-IV. Toate se regăsesc în inventarul atelierului de sticlă de la Tibiscum.

d) Încadrare cronologică - Așezare rurală complexă de mari dimensiuni, aparținând populației daco-romane. Se încadrează în seria așezărilor băștinașe supuse influenței romane, datând din sec. II până în sec. IV d.Hr.

IV. Organizarea habitatului rural bănățean în sec. III-IV.

Așezările rurale bănățene sunt așezări deschise, nefortificate, fapt ce dovedește relativa siguranță a zonei și după retragerea aureliană și stabilitatea acestor așezări. Așezările de mai lungă durată erau concepute conform unor elemente de sistematizare: trasarea unor ulițe, dispunerea locuințelor în șiruri sau grupuri de câteva locuințe, probabil pe familii. În jurul locuințelor se găsesc anexele (gropi de provizii, vetre, cuptoare, gropi menajere).

La așezările cu importanță economică deosebită se poate stabili un raport între spațiul destinat exclusiv habitatului și cel cu caracter economic, dar, de cele mai multe ori obiectivele cu caracter economic apar nediferențiate în vatra satului. În anumite situații, se poate însă constata existența unei zone distincte în hotarul satului, destinată activităților meșteșugărești, în care sunt amplasate instalațiile de producție: cuptoarele de redus minereul, de olărit, etc.

Tipologia locuințelor: cuprinde locuințe de suprafață și locuințe adâncite în pământ (bordeie). În cele mai multe cazuri, locuințelor de suprafață nu li se poate preciza planul, acesta fiind stabilit cu aproximație, în funcție de densitatea materialului arheologic (îndeosebi ceramică) masat pe un spațiu restrâns și diferența de culoare a pământului din interiorul locuinței față de mediul înconjurător. Aflându-se la mică adâncime, foarte rar se mai pot surprinde elementele componente: vetre, cuptoare, etc., distruse de lucrări agricole. În unele cazuri se mai poate constata totuși dacă locuința a avut una sau mai multe încăperi, ori dacă au avut loc refaceri (mai multe faze ale locuinței). Locuințele au un plan patrulater (dreptunghiular sau pătrat), foarte rar oval.

Locuințele de la Grădinari - *Seliște* oferă date suplimentare asupra modului de construcție: pereții erau executați din nuiel, peste care se aplica un strat de lut bine întins. Suprastructura locuințelor era din bârne nu prea groase (până la 15 cm grosime).

În cazul în care groapa a fost adâncită sub 1 m, acest tip de locuință se numește uneori impropriu semibordei, formă intermediară între locuință de suprafață și bordei.

Locuințele de tip bordei se deosebesc de cele de suprafață prin aceea că sunt îngropate în pământ la o adâncime de peste 1 m față de nivelul de călcare al așezării. Bordeiele constau dintr-o singură încăpere, de formă patruleteră, cu dimensiunile variind între 4,50 x 4 m și 2,75 x 2,50 m. La Timișoara - *Cioreni* s-a surprins o particularitate de construcție: pari de stâlpi laterali, destinați să susțină pereții și un stâlp central întărit de jur împrejur cu pari mai mici destinat susținerii acoperișului.

Locuințele - în special cele de suprafață - au uneori două încăperi, despărțite de un perete de lut cruțat gros de 20-25 cm. Se constată refaceri succesive în cadrul aceleiași faze (refacerea fundului locuinței prin lipituri repetate) dar și existența unor locuințe cu mai multe faze de locuire - în acest caz locuința modificându-și planul inițial.

Atât locuințele de suprafață cât și bordeiele sunt datate (cele mai multe) cu sistem de încălzire interior. Cuptoarele menajere interioare locuinței sunt rare. Majoritatea vetrelor sunt deschise, supraînălțate față de fundul locuinței, cu diametrul (axele) de până la 1-1,30 m. Vetrele erau construite din lut galben, pe un pat de pietre (sau pietricele) de râu, peste care se aplică un strat de lipitură. Erau plasate de obicei spre unul din colțuri (probabil cel opus intrării), spre centru sau, mai rar, scobite în perete. Cazuri de excepție - la Moldova Veche loc. nr. 4, de formă ovală, avea în interiorul său un cuptor de copt pâine. Tot în această așezare, loc. nr. 2 (L_2) păstra o vatră centrală, de formă pătrată, cu laturile de 0,50 x 0,50 m, construită din pietre plate și cărămizi romane.

Lipsa vetrelor din complexe arheologice se poate datora și eliminării lor ca urmare a lucrărilor agricole. În cazul că locuința nu a fost dotată cu instalație de încălzire, este puțin probabil ca ea să fi fost locuită permanent.

Amenajările (anexele) gospodărești sesizate arheologic sunt: vetre și cuptoare menajere exterioare locuințelor, gropile menajere și gropile de provizii. Vetrele și cuptoarele menajere exterioare nu se deosebesc ca tehnică de execuție de cele din interior. Ele sunt amplasate în imediata apropiere a locuinței. Destul de frecvente sunt cuptoarele de copt pâine (unul singur la Moldova Veche se află în interior).

Gropile menajere sunt cele mai simple anexe gospodărești. La Hodoni s-au descoperit șapte gropi menajere exterioare, plasarea unor asemenea gropi în interiorul locuințelor fiind rară. Au formă ovală sau circulară (în medie 1 - 1,5 m) și fundul puternic albiat. Umplutura constă din fragmente ceramice (majoritatea mărunte și atipice), oase de animal, uneori cenușă.

Cele mai diverse tipologic și mai numeroase sunt gropile de provizii, de la simple gropi excavate sub nivelul de călcare până la amenajări speciale care le

transformă în adevărate depozite alimentare. La Hodoni - *Pustă*, datorită caracterului sistematic al cercetărilor, s-a descoperit un mare număr (șaisprezece) de gropi de provizii, foarte diverse tipologic. După forma pe care o au în secțiune, ele se pot încadra în două tipuri:

- gropi cilindrice, cu pereți drepți și fundul drept sau puțin albiat (numite uneori “gropi în formă de sac”).

- gropi în formă de clopot, înguste la gură, lărgindu-se mult prin curbura pereților odată cu adâncimea gropii. Sunt executate îngrijit, cu pereții puternic arși, vădindu-se preocuparea asigurării unei existente de lungă durată a depozitului

Celelalte forme de gropi de provizii sunt variante ale celor două tipuri principale sau combinații între elementele lor: gropi cu pereți concavi (numite uneori “în formă de butoi”), cu pereți trapezoidali, drepți sau curbați, având baza mare jos (în formă de pâlnie răsturnată etc).

La Hodoni - *Pustă*, cele șaisprezece gropi de provizii aparținând așezării post-romane se repartizează astfel:

- opt gropi cilindrice, îngrijit lucrate, neavând pereții arși.
- două gropi în formă de clopot, cu pereții puternic arși și probabil cu o folosință mai îndelungată.
- două gropi concave (“butoi”), variante ale gropilor cilindrice.
- trei gropi trapezoidale, două cu pereții drepți, una cu pereții curbați, altele apropiindu-se tipologic de cele în formă de clopot.
- o groapă de mari dimensiuni, cu puternice urme de ardere a pereților și având în partea superioară pereți drepți, bombându-se apoi foarte mult în partea inferioară, într-o formă apropiată celei de clopot.

În tipologia stabilită la Hodoni - *Pustă* se încadrează toate gropile de provizii descoperite în așezările contemporane bănățene sau de pe o arie mai întinsă. În cazul că se află în interiorul locuințelor, gropile sunt acoperite cu un chepeng din lemn (Moldova Veche - Loc. nr.4). La cele exterioare s-au depistat urme de pari împrejurul diametrului, provenind probabil de la un sistem de acoperire.

În perimetrul așezărilor se află și atelierele, reprezentate mai ales prin cuptoare de olar, cuptoare de redus minereul și ateliere de prelucrat metalul. În unele cazuri atelierele sunt grupate compact, în zone distincte, formând adevărate “cartiere” meșteșugărești.

Atât la Timișoara - “*Ciorenii*” cât și la Hodoni - “*Pustă*” s-a remarcat orientarea (sistematizarea) locuințelor. Ele sunt plasate la distanță de 15-20 m una de alta, având în jur anexele. La Hodoni - *Pustă* și Sânnicolau Mare - Seliște⁴¹ s-au descoperit urmele unor șanțuri, cu gropi de stâlpi pe una din laturi; aceste șanțuri, surprinse în zone diferite ale așezărilor, (la Sânnicolau Mare - Seliște șanțul cotind în unghi drept, cu stâlp în interiorul unghiului), pot reprezenta - după părerea noastră - o modalitate de delimitare a spațiului

aparținând fiecărei gospodării (gard despărțitor între complexele de locuire).

Așezările daco - romane din Dacia sud-vestică, au fost departajate, ca urmare a caracteristicilor lor în⁴²:

a) așezări cu un pregnant caracter agrar - păstoresc, cele mai numeroase și acoperind toate formele de relief bănațene.

b) așezări cu caracter complex, agrar - meșteșugăresc, determinat de existența locuințelor și atelierelor meșteșugărești.

Elementele de cultură materială și spirituală reflectate de inventarele locuințelor (ceramică și obiecte de metal, îndeosebi) permit o mai bună încadrare cronologică și etnică a acestor așezări.

NOTE

¹ Lucrarea a fost prezentată la Simpozionul Științific Național "In memoriam Demetrii Tudor", Univ. de Vest - Timișoara, 27 noiembrie 1999.

² A. Bejan, *Banatul în secolele IV-XII*, Timișoara, 1995; D. Benea, *Dacia sud-vestică în secolele III-IV*, Timișoara, 1996.

³ St. Olteanu, *Societatea carpato-danubiano-pontică în secolele IV-XI*, București, 1997.

⁴ D. Benea, *op.cit.*, repertoriul de descoperiri.

⁵ D. Benea, *op.cit.*, p.210, n.40.

⁶ E. Dörner, în *SCIV*, XIV, 1963, 2, p.460.

⁷ B. Mikić, în *Glasnik. The Journal of the Serbian Archeological Society*, V, 1989, 5, p.78-92.

⁸ D. Benea, *op.cit.*, p.231, n.19.

⁹ P. Iambor, St. Matei, A. Bejan, în *Ziridava*, XIV, 1982, p.90.

¹⁰ D. Benea, în *Ziridava*, XVIII, 1993, p.79-90.

¹¹ S. Baracki, în *ArhPreg*, 8, 1965, p.159-160; 9, 1967, p.146.

¹² E. Iaroslavschi, în *ActaMN*, XIII, 1976, p.231-237.

¹³ D. Benea, *Dacia Sud-Vestică în sec.III-IV*, Timișoara, 1996, p.253, n.67.

¹⁴ O. Bozu, în *Banatica*, X, 1990, p.147-187.

¹⁵ E. Iaroslavschi, Gh. Lazarovici, în *ActaMN*, XV, 1978, p.257.

¹⁶ A. Bejan, *Banatul în secolele IV - XII*, Timișoara, 1995, p.35-40 (cu bibliografie).

¹⁷ M. Đorđević, *Glasnik*, III, Pančevo, 1991, p.28-30.

¹⁸ D. Țicu, în *Banatica*, IX, 1987, p.330-333.

¹⁹ M. Mare, în *Tibiscum*, VIII, 1994, *passim*.

²⁰ D. Benea, P. Bona, *Tibiscum*, București, 1994.

²¹ M. Macrea, N. Gudea, I. Moțu, *Praetorium. Castrul și așezarea romană de la Mehadia*, București, 1993, p.27-31.

²² O. Bozu, G. El Susi, în *Banatica*, IX, 1987, p.239-269.

²³ D. Benea, *Dacia Sud-Vestică în secolele III-IV*, Timișoara, 1996, p.274-275, n.124.

²⁴ M. Đorđević, în *Glasnik*, 3, 1991, p.28.

²⁵ D. Benea, *op.cit.*, p.279, n.137.

²⁶ D. Stoicovici, în *Banatica*, VIII, 1985, p.231-237.

²⁷ A. Bejan, în *AnB*, I, s.n., 1981, p.21-22.

²⁸ M. Moroz, în *Banatica*, VII, 1983, p.477.

²⁹ D. Dimitrijević, în *Starinar*, XXXIII-XXXIV (1982-1983), p.29-59.

³⁰ M. Đorđević, în *Glasnik*, Pančevo, 6, 1990, p.119-123.

- ³¹ E. Iaroslavschi, R. Petrovsky, în *Tibiscus*, III, 1975, p.54.
- ³² A. Bejan, D. Benea, în *MCA*, XV, Braşov, 1981; Bucureşti, 1983, p.381-383; D. Benea, A. Bejan, M. Mare, în *SIB*, XII, 1986, p.21-31.
- ³³ D. Benea, în *Dacia Sud-Vestică în secolele III-IV*, Timișoara, 1997, p.293-294, n.170/5.
- ³⁴ V. Dautova-Rușevljan, în *RadVM*, 32 (1989-1990), p.87.
- ³⁵ D. Benea, *Dacia în secolele III-IV*, Timișoara, 1997, fig.27.
- ³⁶ *Ibidem*, fig.63.
- ³⁷ O. Bozu, în *Bnatica*, X, 1990, p.147-187.
- ³⁸ A. Bejan, în *MCA*, Tulcea, 1980, p.366-372; *Ibidem*, în *AnB*, I, s.n., 1981, p.3-13; *Idem*, în *Banatica*, VI, 1981, p.153-171; *Idem*, în *SIB*, IX, 1983, p.13-22; A. Bejan, D. Benea, în *MCA*, XV, Braşov, 1981, Bucureşti, 1983, p.388-394; A. Bejan, M. Mare, în *SIB*, XIII, 1987, p.21-28; A. Bejan, *Banatul în secolele IV - XII*, Timișoara, 1995, p.35-40; D. Benea, A. Bejan, în *ActaMN*, XVI-XXX, 1989-1993, p.135-137; D. Benea, *Dacia Sud-Vestică în secolele III-IV*, Timișoara, 1996, p.262-263, nr.83.
- ³⁹ O. Bozu, G. El Susi, în *Banatica*, IX, 1982, p.239-269.
- ⁴⁰ Vezi *supra*, nota 32.
- ⁴¹ Rapoartele anuale de cercetare arheologică pentru anii 1995-1999 în cronicile cercetărilor arheologice: Campania 1995 - *A XXX-a Sesiune Națională de rapoarte arheologice*, Brăila, 2-5 mai 1996, p.106-107; Campania 1996 - *A XXXI-a Sesiune Națională de rapoarte arheologice*, Bucureşti, 12-15 iunie 1997, p.52-53; Campania 1997 - *A XXXII-a Sesiune Națională de rapoarte arheologice*, Călărași, 20-24 mai 1998, p.68; Campania 1998 - *A XXXIII-a Sesiune Națională de rapoarte arheologice*, Vaslui, 30 iunie - 4 iulie 1999, p.102-103.
- ⁴² D. Benea, *Dacia Sud - Vestică în secolele III-IV*, Timișoara, 1996, p.125.

THE ARCHAEOLOGY OF THE RURAL HABITAT BETWEEN THE 3RD/4TH AND THE 7TH/8TH CENTURIES. RESEARCH METHODOLOGY (I)

Summary

The archaeological findings represent the main source of information in defining the way in which the populations living on former territory of pre-Roman Dacia lived, and their organization after the army withdrawal during Aurelian's reign and after this till the 7th and 8th centuries AD. For this chronological period there are two directions in the rural habitat evolution:

- a) A distinct, zonal evolution within this period.
- b) the evolution on the same area during many centuries (the whole chronological period)

Beyond some particularities, a joint typology results for the rural settlements in pre-Roman Dacia, leading to some elements of continuity between the 3rd/4th and 7th/ 8th centuries.

The research methodology has a few steps to be followed:

1. The making of a standard record for the rural settlement (between the 3rd/4th - 7th/ 8th centuries)

2. The working out of a discovery catalogue (based on area and on chronology)

3. The selection of the most representative settlements taking into consideration the area and the chronology.

4. The establishment of a typology for the rural habitat of 3rd/4th and 7th/ 8th centuries from pre-Roman Dacia.

The most illustrating exemplification is represented by the rural settlements of 3rd/4th and 7th/ 8th centuries from Banat.